

ATHOS V PRAZE 1946
330818

(Z deníku herceka adepta)

MOJE VÝCHOVA
K HERECTVÍ

KONSTANTIN SERGĚJEVIČ
STANISLAVSKIJ

*Připisují toto dílo své nejlepší zřeknutí,
oblíbené umělkyni a oddané pomocnici
ve všem mém bádání na divadelním poli,
Marii Petrovně Lalině.*

373099

Reseršní fond	
313063 / 1	
Státní vědecká knihovna Hradec Králové	
14652	1967

Studijní a vědecká knihovna
Hradec Králové

2 3104 0705302

Mám v plánu velice, mnohosvazkové dílo o herečtém umění (tak zvaný „systém Stanišlavského“). Vydám jej už „Můj život v umění“ je jeho prvním svazkem, představujícím úvod k tomuto dílu.

Tato kniha, pojednávající o metodě herecké práce v tvůrčím procesu „prožívání“ druhým jeho svazkem. V nejbližší době chci uspořádati třetí svazek, který bude pojednávat o metodě herecké práce v tvůrčím procesu „přetělesňování“.

Čtvrtý svazek věnuji „práci na roli“.
Současně s touto knihou bych měl vlastně dát veřejnosti k ruce jakousi cvičebnici, s celou řadou příslušných cvičení („Cvičné příklady“).

Nedávám to nyní proto, abych neodváděl pozornosti od základní linie své velké práce, kterou pokládám za podstat- nejši a nelehavější.
Jak jen bude „systém“ v hlavních rysech objasněn, — přistoupím k sestavení pomocné cvičebnice.

2
Jak tato kniha, tak i všechny následující si nečiní žádnou roli na vědeckost. Sledují výlučně praktický cíl. Snaží se seznámit s tím, čemu mne naučila dlouhá zkušenost herec, režiséra a pedagoga.

3
Nazvosloví, jehož používám v této knize, není vymyšleno mnou, ale vzato z praktického života, od žáků a začínajících herců. Ti dali sami v průběhu své práce svým tvůrčím zá-

základem přístavná pojmenování. Jejich názvosloví má tu výhodou, že je blízké a srozumitelné záadecnickým.

Nepokousejte se hledat v něm vědeckých základů. Máme svůj divadelní slovník, divadelní argot, na němž spolupracoval život sám. Ovšem, používáme i vědeckých termínů, jako „podvědomí“, „intuice“, ale používáme jich ne ve filosofickém, ale v prostém, všedním smyslu. Nemí máš pravdu, že zůstala neprozkoumanou, a že se nám nedostalo nezbytných termínů pro praktickou práci. Bylo třeba vypomoci si v této situaci vlastním, abych tak řekl, domácími prostředky.

4

Jeden z hlavních úkolů sledovacích „systémem“ spočívá v přirozeném povzbuzení tvůrčí práce organické povahy a jejího podvědomí.

Keč o tom je v posledním, XVI. oddílu knihy. K němu je třeba obracet se s mimořádnou pozorností, neboť ob- sabuje jádro tvůrčí práce a celého „systému“.

5

O umění je třeba psát prostě, srozumitelně. Učend slova žákka děst. Mluví k rozumu, ale ne k srdci. V tom okamžiku vyjaduje lidský intelekt z tvůrčí práce uměleckou emoci i s jejím podvědomím, složky, kterým připada v našem uměleckém směru významná role.

Ale mluvit a psát prostě o složitých tvůrčích pochodech je obtížné. Slova jsou příliš konkrétní a těžkopádná, nežli aby jimi bylo lze vyjádřit prchavé, podvědomé pocity.

7 bylo okolnosti mne přiměly k tomu, abych hledal pro tuto knihu zvláštní formu, jež by čtenáři pomohla vyčísti to, co učend slova chtějí vyjádřit. Pokoušim se o to názornými příklady, popisem školní práce žáků na úkolech a cvičeních.

Bude-li mít má metoda úspěch, ozvonnou učend slova čtenářovým čtem. Pak jimi budu moci objasnit podstatu naší tvůrčí práce a základní principy psychologické.

6

Dramatická škola, o níž v knize mluvím, lidé, kteří v ní

jednají, ve skutečnosti neexistují.

Práci na tak zvaném „systému Stanislavského“ jsem zahájil už dávno. Zprvu jsem si dělal poznámky ne pro tisk, ale pro sebe sama, abych nějak přispěl k bádání na poli našeho umění a jeho psychologické. Postavy, výrazy, příklady, jichž jsem v nich pro názornost použil, pocházely ovšem z tehdejší dávne, především doby (1907—1914). Tak se během let poznamenáhu navrhoval obsáhlý materiál k „systému“. Nyní z něho vznikla kniha.

Bylo by dlouhé a obtížné mluvit v ní jednájící postavy a ještě těžší uvádět z minulosti vzaté příklady a jednání, které vyrazí v soustavu s životním názorem a charakterem nových, sovětských lidí. Bylo by třeba mluvit příklady a hledat nová vyjádření. A to bylo ještě zdoluhavější a obtížnější.

Alto, o čem má kniha pojednávat, nevztahuje se k nějaké časové omezené epoše a k jejím lidem, nýbrž k organické přirozenosti všech lidí uměleckého založení, všech národností a všech epoch.

Časté opakování jedněch a týchž mystenek, jež pokládám za základní, je úmyslné.

Nechat má čtenáři odpustit tuto dotěrnost.

7

Závěrem pokládám za přiměřenou povinnost poděkovat těm, kteří má byli v té či oné míře nápomocni při vzniku této knihy svým radami, pokyny, materiálem a pod.

V knize „Můj život v umění“ jsem mluvil o roli, jež připadla v mém životě mým prvním učitelům G. N. a A. F. Fedotov, N. M. Medvedev, a F. P. Komissarževsk, kteří mě první naučili přistupovat k umění a rovněž mým prvním spolupracovníkům v MCHATu, v čele s V. I. Nemtovicem-Dancenkem, od nichž jsem při společné práci pochopil mnoho velmi zavazného. Rad se přiznávám, že vzdýchky, a zvláště teď, při vyjadování této knihy, jsem na ně vzpomínal a vzpomínám.

Přecházaje k těm, kteří má pomáhali při vyjadování tak zvaného „systému“, při sestavení a vyjadování této knihy, jsem

... února roku 19.. v městě N., kde jsem pracoval, bylo mně a mému druhu, rovněž stenografovi, uloženo porádit zaps včejně přednášky vynikajícího umělce, režiséra a učitele Arkadije Nikolajeviče Torcova. Tato přednáška byla mezníkem v mé životní pouti: produčila ve mně nepřekonatelnou touhu po divadelních přenech, takže nyní už jsem členem divadelní školy a co nevidět vystechnu první přednášky Arkadije Nikolajeviče Torcova a jeho asistenta Ivana Platonoviče Rachmanova.

Jsem neshonale šťasten, že jsem skončoval se starým životem a vydávám se na novou cestu.

Něco z dřívějších mi nicméně bude ku prospěchu. Tak třeba moje stenografie.

Co abych se pokusil zachytiti všechny leice a podle možnosti poráditi jejich těsnopisný záznam? Vznikla by tak celá učebnice! Umožní opakování probíraného! A i později, až budu hercem, budou mi ty záznamy vodítkem a ukazatelem v obtížných úsecích práce.

Rozhodnuto: budu věst zdpisy v deníkové formě.

obracím se především na své stále přivodce a věrné pomocníky své největší činnosti. S nimi jsem začínal svou hereckou práci v rané mládosti, s nimi nadále sloužím své práci i teď, ve stáří. Myslím tím zasloužilou umělkyni Republiky Z. S. Sokolovú a zasloužilého umělce Republiky V. S. Alejevú, kteří mi pomáhali uskutečniti tak zvaný „systém“ S velkou vděčností a láskou vzpomínám na svého zesnulého přítele I. A. Suleržického. On první uznal mé počáteční pokusy se „systémem“, pomáhal mi připravovat první jeho zásady a včejněji je, postuloval mně ve chvílích pochyb a sklěslosti.

Velikou pomoc mi při praktické práci se systémem a při sestavování této knihy poskytl režisér a pedagog Operního divadla mého jména, N. V. Demidov. Od něho jsem dostal cenné pokyny, materiál, příklady; řekl mi svůj soud o knize a ukazal na chyby, jichž jsem se dopustil. Jsem šťasten, že mu nyní mohu vyjádřiti za tuto pomoc své nejupřímnější díky.

Věnu jsem zvdákn za pomoc při uskutečňování „systému“, za pokyny a myšlenky při revizi rukopisu této knihy zasloužilému umělci Republiky, herci МСНАТУ M. N. Kedorov.

Rovněž srdečně děkuji zasloužilému umělci Republiky herci МСНАТУ N. A. Podgornomu, který mi dal mnoho pokynů při celbě rukopisu této knihy.

Konečně vzdávám nejhlušší díky E. N. Semjanovské, která se podíjala obtížné redakce této knihy, a jež se zhostila svého důležitého úkolu s nímorádnou znalostí věci a s mimořádným talentem.

K. Stanišlavskij.

DILETTANTISMUS

I

S rozehvěním jsme dnes očekávali první Torcovovu hodinu. Ale Arkadij Nikolajevič přišel do třídy jen proto, aby nám sdělil neuvěřitelnou věc: že zamýšlí uspořádat představení, v němž provedeme úseky z her podle vlastních volby. Toto představení se uskuteční na velké scéně v přítomnosti diváků, členů souboru i uměleckého vedení divadla. Arkadij Nikolajevič chce vidět jak vypadáme v jevištním prostředí: na jevištních prknech, uprostřed dekorací, nalícení a v kostýmech, před osvětlenou rampou. Jen takový pohled mu dá, podle jeho slov, jasnou představu o tom, jaké má kdo z nás pro divadlo předpoklady.

Záci užasem oněměli. Oni že mají vystoupiti na scéně našeho divadla? Ale to je rouhání, to je profanace umění. Měl jsem chut poprosit Arkadije Nikolajeviče, aby přeložil představení na jiné, méně zavazující místo, ale nezhli jsem se rozhodl, opustil už třídu.

Tim bylo vyučování skončeno. Volného času jsme měli využití k výběru ukázek.

Podivný nápad Arkadije Nikolajeviče vyvolal živé dohady. Jen málokterí jej z počátku schvalovali. Zvláště horlivě se ho zastávali Govorkov, štihlý mladík, který už vystupoval, jak jsem slyšel, v jakémsi malém divadle, Veljamimova, krásná, vysoká, plná blondýna a malý, živý a hluchý Vjunčov.

Avšak poznamenáhu přivýkali i ostatní myslence na večerní výstup. V duchu jsme už viděli zářící světla rampy. Brzy jsme se počali o produkci živě zajímat, zdála se nám užitečnou ba dokonce nezbytnou. Při pomyslení na ni se rozbušilo srdce.

Já, Suslov a Puščin jsme byli zprvu velice skromní. Snilí jsme nanejvýš o nějaké frašce nebo hloupé komedii. Na ty, zdálo se nám, tak ještě stačíme. Ale kolem nás byla pronáslena stále častěji a určiteji nejdříve jména ruských

Při této práci uběhlo, aniž jsem si toho všiml, nějakých pět hodin. Z přinucení bys tolik nevykomal! To jen v tvůrčím nadšení ubíhají hodiny jako minuty. Důkaz, že mě prozítky pramenily z opravdové inspirace!

Nežli jsem svlekl svůj kostým, využil jsem toho, že všichni v našem bytě už spali, vplížil jsem se do prázdné předstínek, kde stálo veliké zrcadlo, rozsvítil jsem a prohlížel si sám sebe. Spatřil jsem něco docela jiného, nežli jsem čekal. Pózy a gesta, jichž jsem se dobral při své práci byly docela jiné, než jak jsem si je představoval. A co více: zrcadlo odhalilo na mě postavě takové osklivé a nehezke rysy, jaké jsem na sobě nikdy předtím nenalezl. Po tomto zklamání byla cela má energie rázem ta tam.

Probudil jsem se mnohem později nežli obvykle, rychle jsem se oblékl a běžel do školy. Když jsem vešel do zkušebny, kde na mne už čekali, byl jsem tak popleten, že místo omluvy jsem řekl starou, ořepanou frázi: — Zdá se, že jsem se poněkud opozdil. —

Rachmanov na mě dlouho vyčítavě hleděl a konečně řekl:

— Všichni tu sedí, čekají, jsou netrpěliví a rozčilení, a vám se jen zdá, že jste se poněkud opozdil. Všichni sem přišli plni zápalu pro práci, která je čeka, ale vy jste se zachoval tak, že mě přechází všechna chuť se s vámi obrát. Vzbudit nadšení k tvůrčí práci je těžké, ale ubít je — neobvyčejně snadné. Jaké máte vy právo zdržovat práci celého sboru? Vážim si příliš naší práce, nežli abych dopustil takovou desorganisasi a pokládám za svou povinnost být vojensky přísný při kolektivní práci. Herec musí být disciplinovaný jako voják. Omezím se napoprvé na tuto výtku a neudělám poznámku v deníku zkušebk. Ale musíte se ihned všem omluvit a všípít si do ušiček, že přistě musíte přijít čtvrt hodiny před a ne až po zahájení zkušky.

Popsal jsem si s omluvou a se slibem, že budu vždy první zkuška, řekl, — to je událost v hercově životě, na tu musí mít nejkrásnější vzpomínky. Ale dnešní byla

Ve své výzbroji jsem si připadal jako opravdový vojévůdce, velkolepý a krásný. A přece jsem vypadal stále ještě moderně a kulturně, kdežto Othello byl Afrčan! Musil mít v sobě něco tygrího. Abych si osvoji opravdu charakteristické tygří znaky, zkoušel jsem celou řadu cviků: plízl a krádil jsem se pokojem hbitě se protahuje úzkými uličkami mezi nábytkem; ukryval jsem se za skřini a číhal na korst; jedním skokem jsem se vhal z ukrytu na domnělého protivníka, kterého mi představovala velká poduška; rdousil jsem ho a drtil opravdu „po tygrovsku“; Pak mi nahradila poduška Desdemona. Vášnivě jsem ji objímal, lhal jsem její ruku, jiz představoval čip povlaku, pak jsem ji s opovržením odstrčil a znovu objímal. Pak jsem ji uskrtil a vzlykal nad její mrtvolou. Mnohé okamžiky byly velice zdařilé.

Po návratu domu jsem se zavřel ve svém pokoji, vzal „Othella“, uvelebil se pohodlně na divaně, otevřel knihu a pustil se do čtení. Ale už od druhé stránky mě to vábilo ke hře. Docela bezděčně jsem začal pohybovat rukama a nohama, hrát obličejem. Nemohl jsem se zdržet. Začal jsem deklamovat. V mě ruce se náhle ocitl velký kostěný nůž na rozřezávání knih. Vsunul jsem jej za pásek kalhot jako kinzál. Huhatým ručnickem jsem si ovažal hlavu a převázal jej pestrou šňurou od záclon. Z ubrusu a pokřivky jsem si upravil košili a plášt. Děsníčkem jsem zamával jako zahnutou šaví. Chyběl už jenom štít. Ale vzpomněl jsem si, že vedle v jídelně stojí za skřini veliký podnos, který se mi bude hodit. Musil jsem se odvážit vypadu.

autorů — Gogola, Ostrovského, Čechova — a potom i jména světových mistrů. Aniž jsem to sami pozorovali, sešli jsme se skromně cesty a zatoužili po něčem romantském, výpravném, veršovaném . . . máe lákavá postava Mozarta, Půsina Salieri a Susťov pomýšlel na Dona Carlose. Pak jsme začali mluvit o Shakespearovi a nakonco jsem si zvolil roli Othella. Rozhodl jsem tak proto, že jsem Půsina neměl doma, ale Shakespear ano. Zmocnilo se mne takové nadšení, takový pracovní zápal a nutnost pustit se hned do studia role, že jsem nemohl ztráčet čas obstaráváním knihy. Susťov vytvořil postavu Jago. A hned nám oznámili, že první zkuška se bude konat zítra.

mon vinou docela pokazena. A tak bude tato pro nás významná zkouška, místo dnes, až zítřa. A Rachmanov vyšel ze třídy.

Ale tím nebyla nehoda skončena, protože mě čekala ještě další „lázeň“, kterou mi připravili mi druhově za vedení Govorkova. Tato „lázeň“ byla ještě vřelejší nežli první. Ted už nikdy nezapomenu na dnešní, nekonanou zkoušku.

Brzy jsem ulehl, neboť po dnešní lekci a včerejším rozčarování jsem se bal pusit se do role. Ale tu jsem spatřil tabulku čokolády. Napadlo mě rozetřít ji s máslem. Dostal jsem hnědou masu. Pěkně se roztráta po obličejích a proměnila mě v Maura. V protikladu k temné kůži zdály se být mé zuby bělostnější. Poté jsem jejích leskem seděl jsem dlouho před zrcadlem, učil jsem se je vyceno- vat a koulet prítom očima.

K lepšimu posouzení nalícení bylo třeba obléknout kostým. Když jsem ho oblékl, dostal jsem chut ke hře. Na nic nového jsem nepřišel, opakoval jsem jenom to, co jsem dělal včera a už to ztratilo mnoho půvabu. Ale zato jsem si ujasnil, jak bude vypadat můj Othello. Je to důležité.

... r. 19...

Dnes byla první zkouška, na níž jsem se objevil dlouho před jejím začátkem. Rachmanov navrhl, abychom sami upravili pokoj a rozestavěli nábytek. Na štěstí souhlasil Šustov se všemi mými návrhy, neboť ho nic zevnějšiho valně nezajímalo. Ale pro mě bylo neskonale důležité rozestavět nábytek tak, abych se v něm mohl orientovat jako ve svém pokoji. Jinak se nerozohním. Ale kyženého výsledku jsem nedocílil. Spíše jsem se stále nutil k před- stavě, že jsem ve svém pokoji, ale nebylo to přesvědčivé a jen mě to rušilo při hře.

Šustov umel už celý text zpařmět, ale já musil bud číst roli z knížky nebo svými slovy přibližně podávat to, co jsem si zapamatoval. Ku podivu, text mi nepomáhal, ale vadil a byl bych se bez něho rád obešel nebo ho zkrátil na polovinu. Netoliko slova role, ale i cizí mně

mýšlenky básnickovy a jimi podmiňný děj mě omezovaly ve volnosti, již jsem se opájel, když jsem cvičil doma. Ještě nepřijemnější bylo, že jsem nepoznával svůj vlastní hlas. Dále se ukázalo, že ani režie, ani pojetí postavy, které jsem si připravil doma, neodpovídají Shakespeareově hře. Jak také vpašovat, aniž by to rušilo, do poměrně klidné úvodní scény Jaga a Othella zůřivě cenění zubů, koulení očima a „lygři“ skoky, které vlastně vytvářejí mou roli?

Ale vzdát se těchto divošských prvků a předem stano- veného scénického plánu se mně nepodařilo, protože jsem je nemožl nahradit ničím druhým. Četl jsem text role a nezávisle na něm jsem hrál svého divocha. Slova překážela hře a hra slovním: nepřijemný pocit a dokonale rozladění.

Při domácí práci jsem opět nepřišel na nic nového a opakoval staré, aniž mě to mohlo uspokojit. Co může dát člověku opakování jedněch a týchž pocitů a pro- středků? Komu vlastně patří — mně, nebo divokému Mauru? Proč se včerejší hra tolik podobá dnešní a dnešní zítřejší? Nebo je má fantazie už vycerpána? Ci neobshau- je mě vědomí už žádnou látku pro roli? Proč pokračo- vala na počátku práce tak rychlým tempem, ale potom zůstala třet na jednom místě?

Zatím co jsem takto přemítal, zasedli domáci v sou- sední místnosti k večernímu čaji. Abych je na sebe ne- upozorňoval, byl jsem nucen přenést svou práci do od- lehlé části pokoje a promáčet svou roli co nejlíšej. K mě- mu údivu přinesla mi tato nepatrná změna oživění, přiměla mě k trochu odlišnému a novému pojetí studia i role samé.

Záhada rozřešena! Třvi v tom, že nelze dlouho lpět na jednom, konečně opakovat otrele.

Rozhodnuto. Při zítřejší zkoušce budu ve všem impro- visovat: v režii, v podání role i v jejím pojetí.

Při dnešní zkoušce jsem začal improvisovat od první scény: místo přecházení jsem si sedl a rozhodl se hrát bez gest a bez pohybu, vzdát se všech obvyklých divoš-

Kdosi zavolal: „Začnete!“ Dostal jsem pokyn, abych všel do myšlené, zidlemi ohraničené Othellovy komnaty a usedl na svoje místo. Sedl jsem si, ale ne na tu židli, na kterou bych se byl měl posadit podle svého scénického plánu. Ani sám režisér se tedy ve svém plánu nevyznal. Bylo třeba, abych slyšel od druhých, co která židle představuje. Dlouho jsem se nemohl „vejít“ do největšího pracovního ohraničeného zidlemi; dlouho jsem nemohl pochopit svou pozornost na to, co se kolem děje. Stěží jsem viděl divat se na Sustova, který stál vedle me. Pozornost se třísila hned v hledisti, hned v ke scéně přibýhých dlanech, kde bez ohledu na naši zkoušku šel život svým obvyklým tempem — kde přecházeli lidé, kteří rozodivně předměty, rezali, klepali a hubovali. Když jsem automaticky dále hovořil a hrál. Když bych byl v divochem cvičeními bezpečně neosvojil prvky svého textu, byl bych býval v koncích svých slov, text i intonaci, byl bych býval v koncích svých slov. Ostatně, nakonec k tomu také došlo. Znovu to napověda. Po prvé jsem tak poznal, že tento „pan“ je nebezpečný inturkán a ne hercův přítel. Myslím, že jen toho napovědu lze nazvat dobrým, který umí celý večer mlčet, ale pozna kritický okamžik, v němž je třeba pronést jediné slovo, které náhle vypadlo z hercovy paměti. Ale náš napověda syčí bez přestávk a hrozivě rusti. Nevíš kam se podít, aby ses zbavil toho příliš horlivého pomocníka, který ti doslova prolézá usima až do třetí duše. Nakonec to nade mnou vyhrál. Popletl jsem se, zarazil a poprosil ho, aby mne nadále nerušil.

... r. 19 ..

Druhá zkouška na scéně. Přišel jsem do divadla už časně ráno, rozhodnut nepřipravovat se k práci sám — časné ráno, rozhodnut nepřipravovat se k práci sám — bylo tam rušno. Kozestavovali tam dekorace a rekvizity pro naši zkoušku. Hned jsem začal s přípravami. Bylo by marne hledat uprostřed zde panujícího chaosu poklid, jemuž jsem přivykl během své domácí přípravy. Především bylo třeba, abych se obeznámil s novým prostředím kolem sebe. Proto jsem vstoupil na přední část jeviště a upřel zraky do zlověstné černé díry prosce-

rozplynul. „Kadý vroubek“... Celý jsem se v tom prostanství papíru na stole, čísi ruce byly hotovy zaznamenat tam pod stínítkem elektrické světl. Dopadalo na bílé listy Kdesi v něm, měl jsem dojem, že velmi daleko, svítilo. díst se scéně při vytažené oponě, pusté a prázdné. badatelého, temného prostoru. Po prvé jsem viděl hlemnou ohromným otvorem, ustíim do hlubokého, nezjakmile jsem vstoupil na jeviště, otevřelo se přede kým zárovkami.

a napravo byl postaven stojan s třemi zářícími elektrickými zářícími židli, které naznačovaly obrysy příští dekorace otevřené a prázdné. Jen těsně před rampou stálo několik očekával, bylo tam šero, ticho a pusto. Velké jeviště bylo Misto zářící rampy, shonu, a spleti dekorací, jež jsem tvornou, dráždivou atmosférou kulis. A ve skutečnosti? Dnes se zkoušelo na velké scéně. Počítal jsem s divo-

... r. 19 ..

V každém ohledu jsem se cítil na zkoušce lépe: zvykam si na prostředí, v němž pracujeme i na své spolupracovníky. A navíc: neslucitelně se počíná sblížovat. Z počátku se moje herecké pojetí divočka nikterak nekrylo s Shakespearem. Při prvních zkouškách, když jsem Africana, měl jsem dojem, že ji tím falšuju a znášiluju. Ale teď jakoby se mi cosi podarilo do zkoušené scéně organicky zapojit. V každém případě nepocítuji nesoulad s autorem již tak promikavě.

... r. 19 ..

ských grimas. Ale co se nestalo? Už po prvních slovech jsem se zamotal, vypadal jsem z textu a z normální intonace a zůstal stát. Co nejrýchleji jsem se musil vrátit k starému způsobu hry i pojetí role. Jak vidět, bez nauceňých divoškých prvků se už neobejdu. Ne já jimi, ale ony mnou vládnou. Jak to nazvat? Otročtvinám?

Zatím jsem brebat a zajíkat se. Zrovna tak nemotorně
byly mé pohyby a gesta. Rozběhl jsem se po textu tak, že
jsem lapal dech, a když jsem byl s to změnit tempo. Dokon-
ce i obličná místa se mihala doslova jako telegramní
sloupky rozjetému vlaku. Malé zakoktání — a katarstrofa
byla neodvratná. Vyslal jsem několik úpenlivých po-
hledů k napovědovi, ale ten si, jako by se nic nepřihodilo,
pěšlivě natahoval hodinky. Byla to zřejmá pomsta.

... 7. 19 ..

Na generální zkoušku jsem přišel do divadla ještě
časněji než obvykle, protože bylo třeba nalícit se a pře-
vléknout. Dali mi k dispozici překrásnou šatnu a přípra-
vili pro mne museální východní chalát marokánského
prince ze „Shylouka“. Všechno to zavazovalo k dobrému
výkonu. Posadil jsem se ke stolků s líčidly, na němž leželo
několik paruk, kštic a všechny možné nutné drobnosti.
S čím začít? . . . Pokusil jsem se nabrat na jeden šitéček
hnědou barvu, ale ta byla tak ztvrdlá, že se mi stěží poda-
řilo nanést vrstvičku, která nezamechala na kůži ani sto-
py. Vzal jsem místo šitéčku těrku. Stejný výsledek.
Ošel jsem si barvu o prsty a vtíral ji jimi do kůže. Ten-
tokrát se mi povedlo dát jí lehké zabarvení. Tak jsem to
zkoušel i s jinými barvami, ale jen jediná, modř, utrpěla
lepe. Jenomže modrá barva mi byla pro obličej Maura
malo platná. Zkusil jsem namáznout tvář lakem a na-
lepit malý pramen vlasů. Lak štipal, vlasy se čepýřily . . .
Zkusil jsem jednu paruku, pak druhou, třetí, a když jsem
zjistil, kde je jejich přední a kde zadní strana. Všechny
tri paruky hlásaly při nenaalíceném obličejí příliš zjevně
svou „parukovitost“. Chtěl jsem smýt ty čmouhy, které
se mi podarilo s takovou námahou nanést na tvář. Ale
jak je smýt?

Vtom vešel do šatny vysoký, velmi hubený člověk
v brýlích a bílém pláští, s najezenými kníry a dlouhou
španělkou. Tento „Don Quijote“ se sehnul a bez dlou-
hých řečí začal „zpracovávat“ můj obličej. Rychle
s něho setřel vasečinou všechno, co jsem nah namazal ja
a začal znovu nanášet barvy v tuku smocnými šitéčky.
Na masnou kůži chytaly barvy lehce a stejnoměrně.

nia, abych jí přivykli a zbavil se přetřilivého vlivu hle-
diště. Ale čím více jsem se snažil nevnímat prostor, tím
více jsem si jej uvědomoval a tím silněji mě to táhlo
tam, do zlovestné tmy. V té chvíli rozsypal mimojdoucí
dělník za mnou hřebíky. Pomáhal jsem mu je sesbírat.
A přitom mi bylo náhle dobře, ba i útulno na té veliké
scéně. Ale když jsem hřebíky sesbírali, a můj dobro-
srdečný spolebusedník odešel, znova na mne dolehlo to
prostranství a opět jsem se v něm začal doslova rozplývat.
Jen chvíli po tom, co jsem se cítil tak nadhurně! Bylo
to ostatně pochopitelné. Při sbírání hřebků jsem nemyslí
na černý otvor scény. Rychle jsem sesel s jeviště a usedl
v přizemí.
Začali zkoušet jiné scény; ale nevnímal jsem to, co
se dělo kolem na scéně, — čekal jsem s rozčehvením, až
přijde rada na mne.
I trapné očekávání má svou světlou stránku. Uvádí
člověka do onoho stavu, kdy touží po tom, aby už co
nejrychleji začalo a skončilo to, čeho se obává. Dnes
jsem prožil podobný stav.
Když konečně přišla na řadu naše ukázka z Othella
a já vešel na scénu, byla tam už postavena dekorace slo-
žená z různých stěn, kulís, nástavků a jiných nahodilostí.
Některé kusy stály obráceně. Také nábytek sehnali ze
všech koutů. Nicméně však vypadala osvětlená scéna
pěkně a v pro nás připravené Othellově komnatě bylo
útulno. S pořádnou dávkou fantazie mohlo se v této
výpravě postihnout něco připomínajícího můj pokoj.
Jak se jen rozhrnula opona a otevřelo se hlediště, byl
jsem náhle celý v jeho moci. Přitom jsem zakoušel nový,
neocěkávaný mnou pocit. Byl způsoben tím, že dekorace
a strop oddělují herce od zadní veliké jevištní prostoty,
vysokého, temného provazité a po straně přiléhých
místnosti a skladist. Taková izolace je ovšem příjemná.
Ale má tu vadu, že uzavřená dekorace nabyvá funkce
reflektoru a odráží celou pozornost herce do hlediště.
Zrovna tak jako hudební estráda, odrážející zvuky or-
chestru k posluchačům. A ještě cosi nového: ze všech
bůh! — nazáčali nudit. To mne dráždilo, pletlo a odva-
dilo od toho, co jsem dělal a mluvil; při promášení textu
předcházely naučené pohyby myšlenkám a pocitům.

Barčin hovoril veľmi pekne o Shakespeareovi hre a o roli Othella. Ale kladi na ni takové požadavky, ktorým ja nejsem s to vyhovět. Velmi pekne hovoril o hoi, othomani, otesu Maurov, když se tento převědčil, že Desdemona skrývá pod překrásnou maskou hrozne neřest. To ji čini v Othellových očích ještě strašnější. Je přitelově odchodu jsem se pokusil pojmut některá místa, role v duchu Pučimova vyladu tak opravdově, až jsem zablzel: tolik se mi Maura zzelelo.

... 7. 19 ..

Dnes se bude konat produkce. Věděl jsem už vše na před: jak přijdu do divadla, posadím se ke stolu s Hrdou, jak se objeví „Don Quijote“ a ohne se v půli. Ale jsem chvilu ke hře, — stejně z toho všeho nic nebude. Byl jsem dokonale lhostejný ke všemu. Jenže tento stav trval jenom do té doby, dokud jsem nevešel do své šatny. V tom okamžiku se mi tak rozbušilo srdce, že jsem sotva dýchal. Bylo mi špatně a cítil jsem se hrozně slab. Zdálo se mi, že se rozne mohu. Vyborně! Na nemoc bude možno svažit vinnu za propadnutí při prvním vystoupení. Na scéně mě popletlo především neobvyčejné, slavnostního a portádek. Když jsem vystoupil z temných kulis do přehledného světla rampy, světel a svítilen, byl jsem vyjukan a oslepen. Osvětlení bylo tak ostré, že mezi mnou a hledištěm jako by visela světlá záclona. Cítil jsem se být chráněn před davem a svobodně jsem vydechl. Ale oči brzy rampě přivykly a tu se mi zdála temná propast hlediště ještě černější a táhlo mě to ještě silněji k publiku. Měl jsem pocit, jako kdyby bylo divadlo přeplněno diváky, jako kdyby tisíce očí a kukátek bylo namířeno právě na mne a provtrávalo doslova svou obět. Připadal jsem si jako otrok toho tisícového množství, přikrčil jsem se, odhodil jsem všechna předsevzetí a byl jsem ochoten ke každému kompromisu. Přál jsem si obrátit se na ruby, vlisat se do jejich prizně, dát davu víc, nežli mám a mohu dát. Ale duše zela prázdnotou — jako nikdy ještě. Z přílišné snahy vydat ze sebe cit, z neschopnosti uskutečnit nemožné, ochromilo mě tělo zvláštní kré-

Pak dal „Don Quijote“ kuzi osmahly ton, jak se na Maurových barvy: tehdy více blyskala bělma i zuby. Když jsem byl nahčen, oblékl kostým a podíval se na sebe do zrcadla, pocítil jsem upřímný obdiv k umění „Dona Quijota“ a byl jsem okouzlen sám sebou. Hranaté tělo zmizelo pod záhyby chalatu a nacrvené divošké grimasy zapadaly velmi dobře do rámce daného oblékem.

Do šatny zaslí Susov a jini žáci. Také je překvapil můj zevnějšek a vychvalovali mi ho bez stinnu závisi. To mne povzbudilo a vrátilo mi dřívější sebedůvěru. Na scéně bylo udivilo nezvyklé rozestavení nabytků; jedno křeslo bylo nepřirozeně odsunuto od stěny skoro až do středu scény, stůl stál příliš blízko u napovědovy budky a doslovně byl vystaven na předscéně na odív. Vznušen jsem se procházel po jevišti a co chvíli jsem brkal cipy kostýmu nebo japařanu o nabytek a o kulisy. Ale to nemohlo přerušit mechanické premiální role a neustálé přeházení po scéně. Zdálo se mi, že se mi podarí jakž takž dotahnout pasáž do konce. Ale když jsem dospěl k vrcholným místům role, blesko mi náhle hlavou: „Tady se zastavím.“ Zachvátila mne panika, umkl jsem v rozpachách a před očima mi kolotaly bílé, prázdne kruhy... Ani nevím, jak a čím jsem se opět vrátil k automatické hře, která i tentokrát zachránila tonoucího.

Po tomhle tom jsem mávl nad vším rukou. Jen jedna myšlenka mne ovládala: rychlé vše skončit, odhlit se a utíkat z divadla. A tak jsem doma. Samoten. Ale vidím, že nejstrašnějším společníkem jsem si teď — ja sám. Je mi hrozně v duši. Bylo třeba, abych šel na návštěvu, rozptýlil se, ale nešel jsem; zda se mi, že už kdekdoví o mě ostudě a ukazuje na mne prstem.

Na štěstí přišel můj, vnitřní Pučim. Všiml si mne mezi diváky a zajímalo ho mě miněni o jeho ztělensniti Salierho. Ale nic jsem mu nemohl povědět, neboť třeba jsem se díval na jeho hru z kulis, pro samé rozčilení a očekávání vlastního vstupu jsem nevnímal nic z toho, co se na scéně dělo. Na sebe jsem se nevyptával. Bál jsem se kritiky, která by mohla ubit poslední zbytky mé sebedůvěry.

Povščené a distojně, jak se na hostujícího herce sluší, s vážnou, a jak si ještě dnes vzpomínám, nešikovně do hostejnosti se nutící tvář, jsem vstoupil o přestávce do hlediště. Překvapilo mě, že tam nebylo ani stopy po nějaké slavnosti náladě. Nebylo ani plně osvětleno jako při řádném představení. Namisto tiskčíchlavého davu, který jsem tušil z jeviště, spatřil jsem všeho vřady nájakých dvacet lidí. Pro koho jsem se tolik snažil? Ostatně, brzy jsem se utěšil: „Ať je na dnešním představení diváku málo, — říkal jsem si —, ale jsou to znalci umění. Torcov, Rachmanov, přední herci našeho divadla. Hle, kdo mně tleskali! Nevyměnil bych jejich skrovny poldelek za bouřlivé ovace tisců.“

Vybral jsem si v parteru místo, na něž mohli dobře vidět Torcov i Rachmanov a usedl jsem v naději, že mě zavolají a teknou něco příjemného.

Kampa zazářila. Rozevřela se opona a v tmě okamžitku doslovně sletěla po schodech otevřených o dekoraci zákyt Malolietkova. Upadla, skutálela se a vykřikla: „Pomoc!“ duši tak rozdrtilým hlasem, že mě zamrazilo. Pak začala cosi říkat, ale tak rychle, že nebylo nicem rozumět. Pak náhle zapomněla roli a zůstala třet uprostřed slova, zakryla si rukama tvář a hnala se do zákulisí, odkud bylo slyšet jak ji přítomným hlasem utěšují a povzbuzují. Opona padla, ale mně znělo ještě v uších její

„Pomoc!“ Tomu se říká talent! Stačí jediný výstup a jediné slovo, abys jej vyctil.

Torcov byl, jak se mi zdálo, docela elektrisován. „Sem mnou to bylo konečně zrovna tak jako s Malolietkovou,“ — usoudil jsem — „stáčila jedna věta: „Krev, Jago, krev!“ — a podmanil jsem si diváky.“

Ted, když píší tyto řádky, nehledím již s pochybnostmi na svou budoucnost. Jenže tato jistota mi nevalí, abych se nepřiznal, že toho velkého úspěchu, který si namírou vám, třeba vůbec nebylo. Přesto kdesi v hloubi duše vytubuje sebedůvěra k vítězství.

vítě napětí, které zachvátilo obličej, ruce, celé tělo a znevažovalo gesta a pohyby. VšECKY mě síly se vyčerpávaly tímto nesmyslným, neplodným úsilím. Ukázala se nutnost pomoci zděvenému tělu a citu hlasem, který jsem vystupňoval až do kritiku. Ale i zde se projevil přelísne napětí. Hrdlo se sevřelo, dech zúžil, tón hlasu přel do nejstvrchovanějších poloh, s nichž už jsem nemohl dole. Zkrátka — ochraptěl jsem.

Bylo nutno vystupňovat na venek hru a pohyby. Nebyl jsem už s to ovládat své ruce, nohy a zvanění, které zdvojnásobovalo mé úsilí. Styděl jsem se za každé mnou pronesené slovo, za každé gesto, které jsem dělal a v zápetí kritisoval. Kudi jsem, svíral jsem prsty nohou i rukou a vši silou jsem se tiskl na operadlo křesla. Z bezmocnosti a hanby mě najednou popadla zlost. Sam nevim

na koho — tak napolo na sebe sama, napolo na diváky. Pritom jsem ztratil na několik minut svou závlstost

na všem ostatním a vzplánil bezohlednou smélost. Proslulou větou: „Krev, Jago, krev!“ jsem vyčrtil celý bez sebe. Byl to výkřik otupělého ubožáka. Jak to bylo možné, sám nevim. Snad jsem vycitl v těch slovech urazenou duši důvěřivého člověka a upřímně jsem ho politoval. Pritom se mi docela zřejmě vydvála v paměti představa Othella, tak jak jej pojál nedávno Pučin a vzrušila mě.

Zazdalo se mi, že v hledišti napjali na okamžik úsi, a že dávem proběhl šum jako porýv větru ve vrcholcích stromů.

Jakmile jsem však uctil pochvalu, vyjela do mě taková energie, že jsem ani nevěděl kam ji vložit. Urašela mě. Nevzpomenou si, jak jsem hrál konec scény. Vim jen, že už jsem nevnímal rampu ani černý otvor, že ze mne spadl všechen strach, a že jsem v té chvíli poznal dosud netušený, opojný život. Nezakusil jsem větší rozkoš, nežli v těch několika minutách prožitých na divadelních prknech. Všiml jsem si, jak Paša Sustov byl překvapeným přerodem. Strhl jsem ho s sebou k proctienému výkonu.

Opona padla a v hledišti tleskali. Poctil jsem úlevu a radost v duši. Vira ve vlastním talent rázem zesílila. Poct-til jsem sebedvědomí. Když jsem se vítězně vracel do šatny měl jsem dojem, že se na mne všichni u vytřzení dívají.